

« Quia videte, quomodo magnificatus est in vobis! » idque tam temporibus antea, quam ipso iudicante Samuele. v. 23 « *Quodsi perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis* ». Propheta, veluti praescius neglectum iri sua monita, hac voce minatoria concludit. Haec oratione abdicasse iudicis officium Samuelem, etiam innuitur sequenti versu, illico initium regni Saul pronuntiantem.

PARS II. SAULIS A REGNO REPROBATIO 1 REG. 13-16.

Tantum abest ut s. auctor totius regni Saulitici historiam texat, ut evidenter ex toto regno ea sola facta seligat, quae reprobationis causa fuerit. Utrum bellum Philisthaicum, quod modo narratur, primum fuerit, nescimus.

1) Saul ob diffidentiam Galgalis admissam carpitur 1 Reg. 13, 4-16.

ARG. — Praedixerat Sauli Samuel 10, 8 : « Et descendes ante me in Galgala, ego quippe descendam ad te, ut offeras oblationem et immoles victimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec veniam ad te et ostendam tibi, quid facias ». Iam aderat probationis praenuntiatae tempus. Philisthaeis Israelitas imparatos adortis, exspectavit quidem Saul septiduo iuxta placitum Samuelis, peccavit vero defectu timoris filialis et fiduciae, quae Deus 12, 24 sq. per prophetam inculcaverat; peccavit eo quod, dilato praeter expectationem prophetae adventu, rem fere pro desperata habuerit, nec nisi holocausto praecipitanter oblato restituendam. In cuius pusillanimitatis poenam non ipse quidem, sed eius posteritas regno est exclusa.

Cap. XIII v. 1 « *Filius unius anni erat Saul, cum regnare coepisset, duobus autem annis regnavit super Israel* ». Textus disputatissimus, qui ignoratur a LXX et, quoad priorem partem, etiam a *Ios.*, fortasse quod illi de eo restituendo desperarent. Versus evidenter vult dare annos aetatis et regni Saul : eadem siquidem formula constanter initio singulorum regnorum recurrit, cf. 2 Reg. 2, 10; 3, 4; 3 Reg. 14, 21; 22, 42; 4 Reg. 8, 17 etc. Aliunde evidens est, numeros, uti nunc leguntur, non potuisse ab auctore scribi, sed debere esse corruptos.

Hebr. *Filius anni erat Saul, cum regnare coepisset etc.* Chald. : *Sicut filius anni, in quo non sunt culpae, erat Saul, etc.* Syr. : *Cum anno uno vel duobus regnasset Saul in regno suo super Israel, elegit sibi Saul etc.* Quas duas versiones alii aliter modificaverunt : sed admitti neutra potest ob rationem supra positam, formulae siquidem sensus dubium non patitur. Ceterum ex Hebr. et Chald. patet, *Vulg. unius*

et Syr. *uno* explicationis gratia textui esso addita. Antiquiores interpretes fero sequebantur Chaldaeam, fuisse Saulem innocentem uti unius anni infantem, quando regnare coeperit, atque in hac felici conditione duos annos regnasse : ita *Ps. Ilier., Greg., Eucher., Angelom. Procop., Abul., Cal., Lyr., Sa. Est.* ; ubi alii cum *Sanct.* biennium illud de toto regno intelligunt, alii cum *Yatabl.* illud ad solam Saulis reprobationem contrahunt. Meminerunt *Mar. et Malv.* opinionis quorundam Hebraeorum, interessisse annum a privata Saulis unctione vel publica eius electione usque ad regni innovationem Galgalis factam 11, 14, atque inde alterum annum, quoad 13, 2 Saul delectum habuit trium millium virorum. *Tir. et Malv.* parenthesis quamdam astrunt : « *Agens primum annum Saul in regno suo (duobus autem annis regnavit super Israelem), elegit sibi tria millia etc.* ». Haec omnia sunt perquam violenta, maxime cum agatur de formula, quae frequenter et determinato omnino sensu in Regum libris adhibeatur. — Facillima est solutio *Canis* (De loc. theol. XI), in priore versus parte antiquitus excidisse numerum, hoc modo : « *Filius... annorum erat Saul* ». Quam *Canis* O. P. sententiam ignorans *Malv.* O. P., vehementius in eiusdem sententiae *Scaligerum* invehitur : « *Illic est divinus Scaliger, qui ab ipso aeterno Patre potestatem accepit mutandi et supplendi sacras scripturas* ». Sed parcat Scaligero *Malv.*, cuius sententiam primo loco recenset *Calm.* et nunc sequuntur plures. Imo *L. Reinke* (Beitraege I. 133) censet, ipsum s. scriptorem primitus versus omisso aetatis numero narrationi inseruisse, quod cum tum numerum compertum non habuerit; quem postea aut supplere omisit, aut nunquam cognovit. Cuius sententiae sunt *Thien., Mitsig., Wellh.* — Quaeenam fuerit Saulis aetas initio regni, nescimus; quod enim aliquis codex LXX (in Hexapla) habet « *triginta* », videtur esse coniectura. Alii putant fuisse fere quadragenarium, quod filium haberet Ionatham, quem initio regni v. 2 iam copis praefecerit : sed, quantum tempus inter bellum Ammoniticum et Philisthaicum intercesserit, ignoramus; potuit illud esse plerumque annorum, maxime si regno Saul quadraginta anni tribuantur.

Etiam Saulis regnum *biennio* longius duravit. Secus David, qui triginta annos natus 2 Reg. 5, 4 regnum obtinuit, fuisset viginti octo annorum, quando unctus est a Samuele : at longe iunior tum fuisse 16, 11 ; 17, 33 describitur. Insuper quatuor supremo regni Saul menses versabatur David 27, 7 apud Achis, regem Geth. Restant igitur illius biennii menses viginti, quibus debuit David rogi ita fieri familiaris, ut in generum regis 18, 21 assumeretur; debuit praeter regis filiam alias duas 25, 42 sqq.; 30, 5 duocero uxores, et interea ea omnia peragere, quae ab eo contra hostes et in fuga gesta esse narrantur. Quae omnia certe nonnisi insignis roboris et mirae agilitatis vir potuit mensibus viginti absolvere. — Act. 13, 21 assignantur regno Saul quadraginta anni, eisdemque *Ios.* (Ant. VI. 14. 9) habet, tribuens octodecim Sauli vivente Samuele, et viginti duos eo defuncto. Aliqua confirmatio inde sumitur, quod 2 Reg. 2, 10 *Isoseth* tribuantur quadraginta anni, ille enim 1 Reg. 14, 49 inter filios Saul nondum recensetur, ergo videtur a Saule genitus esse post acceptum regnum. Numerus hic quadragenarius certo est retinendus, quamdiu nullum exstat argumentum, illum falsum esse demonstrans. Facile insuper antiquis characteribus permixta poterant 𐤁 (40) et 𐤁 (2).

v. 2 « *Et elegit sibi Saul tria millia de Israel* ». Initium id fuit exercitus permanentis ad auctoritatem regis tuendam tam contra hostes externos, quam contra domesticos inimicos, cf. 10, 26. *Thien.* putat, Saulem ab ipso regni exordio consilium iniisse Philisthaeorum debellandorum :

at tum imprudenter egisset, aut non inquirendo de numero copiarum Philisthaeorum (cf. v. 5), aut, eo comperto et longe maiori numero iam Galgalis collecto (11, 13), sola tria millia secum retinendo. *Keil* etiam tenet, Saulem meditatum esse bellum, voluisse tamen primum solummodo praesidium aliquod observare, quod Philisthaei prope Gabaam obtinerent (?). Una ratio, cur Saul illa tria millia elegerit, omnino videtur fuisse haec, ut sibi sufficientem auctoritatem inter Hebraeos regno necdum assuetos conciliaret, cui fini etiam alias 24, 3; 26, 2 ea cohors adhibita est. Ita tamen simul nanciscebatur Saul stabilem nucleum exercitus, qui hostium incursionibus extemplo obici posset. « *Et erant cum Saul duo millia in Machmas et in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Benjamin; porro ceterum populum remisit unumquemque in tabernacula sua* ». Machmas, hodie Michmas, locus esse fere ad orientem Bethaven (v. 5), ad meridiem Aiath seu Hai, et Magronis (Is. 10, 21). Mons Bethel ex Gen. 12, 8 erat ad orientem Bethel, fere medius inter Bethel et Hai. Gabaa h. l. vocatur Gabaa Benjamin, ut distinguatur a Gabaa Iuda Ios. 17, 57 et etiam a Gabaa Saulis seu Dei, nunc Djeba, cf. 10, 3; 11, 4; Is. 10, 29; et dicenda ad 14, 2. Saul ipse substitit in Machmas, sive quod eum locum a Philisthaeis primum impugnatum iri coniceret, sive quod eum munitione iudicaret. Ionathanem constituit in Gabaa seu Geba, in opposita parte eiusdem saltus (Wadi Suvenit): ita utrimque hostes a descensu in Galgala prohibebantur.

v. 3 « *Et percussit Ionathas stationem Philisthinorum, quae erat in Gabaa* », se. in Geba (Hebr.) seu Gabaa Benjamin, ubi ipse v. 2 erat. Ergo monumentum (*Vulg. stationem*, sed cf. dicta ad 10, 3) h. l. non est idem illud, quod erat prope Gabaa Saulis, sed aliud quoddam, uti videtur, a Philisthaeis in signum prioris alicuius victoriae erectum. Ionathas videtur inconsulto patre egisse, vel ut Iudaeis adderet animum, vel ut Philisthaeos confunderet. Sed aliter res cessit, nam Philisthaei, re audita, convolarunt ad arma, ut ex contextu patet. « *Quod cum audissent Philisthim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebraei?* » Buccina populus ad arma vocabatur Iud. 3, 27; 6, 34; 2 Reg. 20, 1; 3 Reg. 1, 34, 39; 4 Reg. 9, 13. Tuba homines reddebat attentos, dein tibicen aliusve verba proferebat. Quenam summa fuerit proclamationis, ex praecedentibus colligitur et versu sequenti enuntiatur: propalabatur se. Ionathae facinus, ad inflammandos popularium animos. Illico enim perspexit Saul, in sola iam pugna salutem esse positam: quare populum Galgalam convocavit, et ipse illic primus properavit; unde v. 7 dicitur « adhuc » ibi fuisse. Properavit autem instruendi exercitus causa, relicto sane tribus millibus virorum in Machmas, Gabaa Benjamin et in monte Bethel. v. 4 « *Et universus Is-*

rael audivit huiusmodi famam: Percussit Saul stationem Philisthinorum », seu verius monumentum. Ducum facinora regibus adscribuntur. « *Et erexit se Israel adversus Philisthim; clamavit ergo populus post Saul in Galgala* ».

Vulg. erexit se, Chald. concitatus est; item Syr., ubi legendum puto וְיָרָם וְיָרָם; ergo « et exarsit Israel adversus Philisthaeos », sensus de se valde aptus. Videtur legisse נִכְשֵׁת pro נִבְשֵׁת, « foetus factus est Israel apud Philisthaeos ». LXX *ἠγέρθησαν*. Rursus formam וַיִּנְעֲזוּ *Vulg. LXX (ἀνέστησαν, corrigo ἀνεβόησαν Wellh.)* interpretati sunt kal, *clamavit*; melius certe *Masor. Chald. Syr. niphali, convocati, congregati sunt*. Sensus videtur esse, Israelitas, audito nuntio, primum magno animo contra Philisthaeos exarsisse, et Galgala confluisse.

Fateamur oportet, *Hebraeorum* nomen generatim tantum ex ore aut ex mente hostium populi electi vel certe alienigenarum usurpari. Sic Gen. 11, 13 ex mente nuntii: — Gen. 39, 14, 17; 41, 12; 43, 32; Ex. 1, 11, 16; 2, 6, 11. 13 ex mente Aegyptiorum; — 4 Reg. 4, 6, 9; 13, 19; 14, 11; 29, 3 ex mente Philisthaeorum; — Gen. 40, 15; Ex. 1, 19; 2, 7; 3, 18; 5, 3; 7, 16; 9, 1. 13 ex ore Israelitarum alienigenas alloquentium; — pauciores sunt loci, ubi simile quid non obtinet. Ideo eadem vox h. l. in solemnibus regis ad populum proclamatione, suspicione non caret. Cum tamen eadem vox quandoque, et speciatim nostro hoc libro, etiam ex mente Israelitarum ponatur (Deut. 15, 12; 1 Reg. 13, 7, 19; 14, 21) et, quomodo textus prudenter emendari possit, non compareat, vox merito proscribi nequit.

Scio equidem, pro *audiant Hebraei LXX* habere *contempserunt serri*. Facillime *Hebraei in serros* mutari poterunt, commutato ר eunt 7; verum lectionem LXX confodiunt non solum reliqui textus, etiam *Ag. et Symm.* sed ipse *Is.* textum, quem in LXX legebat, ita circumscribens: « Ubi de praesidio capto audire Philisthaei, indignati et contemptum gravem iniuriam rati, *Hebraei* bellum inferunt ». Est autem in lectione LXX alterum, quod vel ipse *Is.* ibi legebat, se. vox *contempserunt*. Fortasse pro *לִבְנֵי* legebant LXX *בְּנֵי*, quae vox 2, 29 et Deut. 32, 15 contemnendi, imo recalcitrandi significationem habet (*Wellh.* suggerit פָּסַע *defecere*): vertendum igitur esset: « dicens (Saul): Rebellerunt Hebraei ». Qui sensus satis commodus est, sed nondum satisfacit LXX; ipsi enim non legebat futurum vel imperativum, sed perfectum. Saul autem vix potest fingi dixisse: Rebellerunt Hebraei; nondum quippe rebellerant, sed ad rebellionem instigabantur. Cum *Wellh.* igitur dicendum erit, id quae fortasse (?) ex *Is.* aliquatenus poterit confirmari, verba nunc alio, quam quo primus legerentur, exstare loco, textumque fuisse hunc: « Et audierunt Philisthaei, dicentes: Rebellerunt Hebraei; et Saul cecinit buccina in omni terra, et universus Israel audivit, etc. ». Num contra reliquos textus omnes (etiam *Ag. et Symm.*), sola praelucente LXX, tanta textus mutatio adstruenda sit, ipse videris, lector benevole.

v. 5 « *Et Philisthim congregati sunt ad praeliandum contra Israel, triginta millia currum, et sex millia equum, et reliquum vulgus* », i. e. pedites, « *sicut arena, quae est in litore maris plurima* ». Expressio haec hyperbolica scripturae valde familiaris est (cf. Ios. 11, 4; Iud. 7, 12; 2 Reg. 17, 11; 3 Reg. 4, 20, 29, etc.); h. l. designat numerum comparatione valde magnum, simul patefacit rationem, cur Hebraei ex summo pugnandi ardore v. 4 tam cito ad summam defectionem transierint. Numerus tamen currum certe excessivus est.

Verè : « Omnes fatentur, incredibile esse numerum triginta millium, si ad currus referatur, nullamque esse proportionem cum sex millibus equitum ». Nec ullus tot currum poterat esse usus in regione montibus obsita (*Reinke* p. 209 sq.). *Calm.*, *Duquet* notant, teste scriptura habuisse Pharonem nonnisi sexcentos (Ex. 14, 7), Isabin regem Asor quingentos (Iud. 4, 3), Salomonem mille quadriagentos (3 Reg. 10, 26), Sesac ducentos (2 Par. 12, 3), Zaram Aethiopem trecentos (2 Par. 14, 9), Adarezer regem Syriae mille (1 Par. 18, 4), Antiochum Eupatorem trecentos (2 Mach. 13, 2) currus; ipse Darius Arbelis ducentos tantum currus Alexandro opposuit. Qui igitur misellus istis Philisthaeis currum triginta millia concedamus! *Syr.* habet *tria millia*, forte legens שלשה פרו שלשים, consentiantque *Carrière*, *Grotius*; sed et hoc vix credibile. *Ios.*, retentis triginta mille curribus, posuit equites sexaginta millia, sivo quod legerit ששים פרו ששה, sivo quod, sapientis imperatoris partes agens, tot illis curribus iudicaverit plures numero equites esse attribuendos; pedum praeterca addidit trecenta millia. Unus codex Hebr. habet *mille*, putatque *Then.*, ante hanc vocem inadverteater esse repetitum ל finale praecedentis vocis *Israel*, cui valor numeralis triginta. Sed et hoc nimium ducit *Reinke*.

« *Et ascendentes castrametati sunt in Machmas, ad orientem Bethaven* ». Bethaven prope abfuisse a Bethel et ab eodem distinctum, clare affirmatur *Ios.* 7, 2; 18, 12 sq. Quod *excelsum* extra Bethel situm et idololatria desecratum, a prophetis (Am. 5, 3; Os. 4, 13; 10, 5. 8) Bethaven loco Bethel, i. e. domus abominationis loco domus Dei, appelletur, non probat urbem Bethaven eandem esse quae Bethel. Philisthaei eo penetrare non poterant, quin Israelitis, a monte Bethel usque Machmas dispositos, in hunc locum repellerent. De his Israelitis iam loquitur v. 6 « *Quod cum vidissent viri Israel, se in arcto positos, afflictus enim erat populus, absconderunt se in speluncis et in abditis, in petris quoque et in antris et in cisternis* ».

Saule absente, secesserant enim in Galgala, dilapsi sunt, qui fuerant circa Machmas, Hebraei in omne genus latebrarum, tam naturalium, quas *Hebr.* enumerat a radice ad cacumen collis : *in speluncis, et in rubetis, et in rupibus*; quam artificialium, quae sive supra terram prominerent : *et in turribus* (cf. *Iud.* 9, 46. 49 et *Ges.*), sive infra terram descenderent : *et in cisternis*. Verba quoniam comprimebatur populus perperam otiosa censet *Then.* : Saul copias ita disposuerat, ut venientes trita via de Maspha hostes exciperet. Illi, via Bethaven incedentes dexterum eius cornu, quod a Machmas usque ad montem Bethel protendebatur, reiecerant atque vix non a septemtrione et oriente circumvenierant. Comprimebantur igitur omnia illa duo millia virorum in Machmas parumque abfuit, quin circumvenirentur. Quo viso illi dilapsi sunt, Ionathas vero in altera parte interiectae profundae vallis (Wady Suwenit) Gebam obtinebat.

v. 7 « *Hebraei autem transierunt Iordanem in terram Gad et Galaad* ». « *Hebraei* cum LXX sume appellative : ergo non *Hebraei*, sed *ii qui*

ulterius habitabant, non prope Machmas. *Hugo a S. Viet.* intelligit, Hebraeos transiordanicos ad Saulem confluisse : sed non de populis ad regem confluentibus his versibus agitur, sed de secedentibus a rege. Articulus omissus numerum indeterminatum significat (cf. *Evo.* et 23, 19); quodsi hanc regulam admittere nolis, facilis articulum excidisse suppones, quam illas admittes textus mutationes, quas alii adstruunt. « *Cumque adhuc esset Saul in Galgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum* ».

Septem dies, de quibus v. 8, numerantur ab adventu Saulis in Galgala. Dies quisque infaustum nuntium afferebat, rapidi progressus Philisthaeorum, desertae Machmas, dilabentium militum, populi, quem ad arma vocasset, trans Iordanem fugae. Illi ipsi, qui v. 4 vocati se iungerant et nunc cum eo versabantur, repleti erant terrore. Adverte exiguum populi fidem, in ipsis Galgalis tremantis, ubi non ita diu ante divinum vidisset miraculum 12, 18, atque illa audisset verba 12, 22 : « *Non derelinquet Dominus populum suum* ». Ceterum ex hoc ipso fortasse coniciere fas est, saltem aliquot annos intercessisse inter regnum Galgalis instauratum et Philisthaicum bellum. — Probe conscius erat Saul, suae nunc probationis tempus advenisse, cf. 10, 8; quare v. 8 « *Et expectavit septem diebus iuxta placitum Samuelis, et non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo* »; illi ipsi, qui lucusque pleni pavoris ei adhaeserant. Ergo Saul non eo peccavit (*Greg.*, *Sanct.*), quod ante completos septem dies sacrificaverit, nam dicitur expresse usque ad praestitutum terminum expectasse, et verba et *non venit Samuel* secus sensu carerent. Neque eo peccavit (*Rup.* 167. 1088 sqq., *Lyr.*), quod sacrificium ipse ad altare obtulerit; etiamsi enim sacrificia excelsorum per sacerdotes Aaronicos offerri oportuerit (cf. quae diximus in fine cap. 7), at non asseritur Saul eorum opera non esse usus, et certissime non ob eiusmodi delictum a Samuele reprehenditur. v. 9 « *At ergo Saul : Afferte mihi holocaustum et pacifica. Et obtulit holocaustum* ». v. 10 « *Cumque complexset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat; et egressus est Saul obviam ei, ut saluaret eum* ».

v. 11 « *Locusque est ad eum Samuel : Quid fecisti?* » i. e. male egisti. « *Responditque Saul : Quia vidi, quod populus dilaberetur a me, et tu non veneras iuxta placitos dies, porro Philisthim congregati fuerant in Machmas* », v. 12 « *Dixi : Nunc* », disiecta tandem exigua Ionathae manu atque occupatis collibus, « *descendent Philisthim ad me in Galgala* », locum patentem, quo facillime oppressuri sint me (*Then.*), « *et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus obtuli holocaustum* ». Optime *Vulg.* tria membra v. 11 construit dependenter a *Quia vidi*, ita ut apodosis v. 12 cum *Dixi* incipiat. Tria vidit Saul, quo-

rum primum et tertium, populi incerta fides et Philisthaeorum adventus, rationem dant non dilati sacrificii; alterum, dilatus Samuelis adventus, rationem dat sacrificii etiam absente propheta oblati. Saul eadem, qua ceteri, pusillanimitate laborabat. Rem fere pro perdita habebat. Gulgalam, locum tam evidenti miraculo illustratum, reputabat pugnae ineundae iniquissimum esse. Non sufficebat ei Domini promissio, se non derelicturum esse populum suum; putabat ad minimum faciem Domini addito sacrificio esse demulcendam, huiusque sacrificii cum populi salute necessariam quamdam connexionem se perspicere arbitrabatur. v. 13 « *Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quae praecepit tibi* ».

Quodnam mandatum neglexit Saul? Non illud de Samuele septiduo expectando, nam expectavit, cf. v. 8. Non mandatum aliquod, ne laici sacrificarent. Dices, non solo septiduo iussum esse Saulem expectare, sed 10, 8: « *expectabis, donec veniam ad te et ostendam tibi, quid facias* »; peccasse eo, quod ipse dirimerit quaestionem non nisi a propheta dirimendam. Partes sententiae Hebr. mera copula coordinat, illud « *et ostendam etc.* » per modum non mandati sed potius promissionis enuntiatur; unde neque ita severe potuisset Saul carpi. Dein quaestionem quid faciendum Saul nequaquam privata auctoritate dirimendam susceperat: non enim, essentiae in tantis angustiis sacrificia offerenda, id ambigebatur, sed quid post oblata sacrificia in hostes agi oporteret. Quibus missis, mandatum a Saule neglectum quaerendum nobis erit cap. 12, potestque resumi verbis 12, 24 sq.; « *Igitur timeat Dominum, et servite ei in veritate et ex toto corde vestro . . . Quod si perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis* ». Inculcatur ibi timor ille filialis, fidem atque fiduciam includens; timor, a quo defecerant Israelitae, dum peterent sibi regem 12, 12. Illum timorem illamque fiduciam Saulem Gulgala exercere oportebat, desperatis iam fere secundum humanam aestimationem rebus omnibus. Haec erat probatio a Deo praestituta, qua se dignum regno exhiberet atque regni ad posteros transmissionem mereretur. Ad eam fidem atque fiduciam Saul, sicut et reliqui Israelitae, omnino obligabatur; fueratque ei, sicut illis, ea obligatio solenni Samuelis oratione cap. 12 denuo inculcata; imo benignissimus Deus 10, 8 ei momenta non obscure praemonstraverat, quibus tempus probationis adesse intelligeret, sibi que tanto magis caveret. — Fatendum tamen aliunde est, verba Samuelis 10, 8 illud, in quo futura esset regis probatio, non distincte efferre, imo potius in obscuro reliquere, unde facile Saul in errorem, eumque fortasse minus culpabilem, induci poterit. Sensus satis obivus verborum 10, 8 is videri potuit, probationem limitatam fore ad septidui expectationem. Neque est ratio supponendi, Samueli aliis, praeter verba cap. 10 descriptis, Saulem de probationis obiecto distinctius edocuisse. Sed cur denum tam severe carpitur Saul? Primum adverte, eum nusquam commissi ea in re peccati *gravis* accusari, quod utrum admisisset necne, interpretis non est definire. At, si non admisisset, num non fuit poena severior? Non fuit. Nam Sauli, non quod suum iam erat, auferebat Deus, sed ab

ulteriori tantum conferendo beneficio temperabat. Non est autem iniustum, vel ob parvum naevum a magno beneficio conferendo abstinere. Non privat Saulem Deus h. l. regno collato, id enim non nisi 13, 28 prouuntiatur, sed non extendit regnum ad Saulis posteritatem, cui nequaquam antehac illud fuerat promissum.

« *Quodsi non fecisses, iam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum* ». Deceverat Deus, ut, si Saul fidelis in hac probatione perseveraret, regia dignitas ad eius posteros descenderet. Quomodo vero eiusmodi decretum stare potuit cum vaticinio prius edito, de sceptro tribui Iudae attribuendo? Decretum nostrum fuit conditionatum, illud vero vaticinium fundabatur in praesentia, conditionem non impletum iri. Quod si Deus praevidisset, eam conditionem a Saule impletum iri, aut illud vaticinium antea non edidisset, aut modum invenisset, illud salvo tali decreto adimplendi. Cf. *Sanct.* — Tandem, ne cum Saule durius actum esse suspiceris, sedulo distingue Saulis privatam utilitatem ab eius regio officio. Ipsum *qua individuum* manebant gratiae coelestes; ipsius *regnum*, ex divina praesentia et praedestinatione, erat a priori reprobatum, populo in poenam neglecti numinis concessum: « *Rex non ad permanendum electus, sed secundum populi cor durum et malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem* » (*Aug.*). — Notat *Duguet*, severius Deum primam in quovis statu praevocationem punire consuevisse: primam in Adamo inobedientiam, primum in Cain homicidium, primum in Nadab et Abiu sacrilegium, primam in Achan rerum devotorem abstractionem, primum in Saule regis peccatum.

v. 14 « *Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quaesivit Dominus sibi virum iuxta cor suum, et praecepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris, quae praecepit Dominus* ». Ratio latae sententiae denno effertur. Non tamen dicitur ille vir nactus principatum, Saule adhuc superstiti. v. 15 « *Surrexit autem Samuel, et ascendit de Gulgali in Gabaa Benjamin. (Et reliqui populi ascenderunt post Saul obviam populo, qui caespignabant eos venientes de Gulgala in Gabaa, in colle Benjamin)* ». Ultima haec sola LXX habet, unde in *Vulg.* post *Ilier.* penetrarunt (*Verc.*). Samuel Gabaa Benjamin ascendit, ut interesset pugnae ibidem, uti interfuerat Masphae. « *Ilinc constat, nondum fuisse Saulem reprobatum a Domino, quando illum Samuel non deseruit, sicut fecit postea in causa Amalec* » (*Sanct.*). « *Et recensuit Saul populum, qui inventi fuerant cum eo, quasi sexcentos viros* ». Ergo, acceleratum in Gulgala sacrificium, non praepediverat, quominus populus dilaberetur, cf. v. 11 (*Keil*). v. 16 « *Et Saul et Ionathas, filius eius, populusque, qui inventus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin; porro Philisthim condescerant in Machnas* ». His

resumitur narratio v. 7 abrupta de actis apud Gebam seu Gabaam Benjamin.

2) Bellum Philisthaicum 13, 17-14, 52.

Arg. — Dum Philisthaei et Hebraei adversos eiusdem vallis scopulos obtinent, Ionathas solus cum armigero, Dei auxilio fretus, hostes adortur atque in fugam agit. Rem Saul e longinquo contuitus praecipit eosdem insequitur, totumque populum temerario voto, ne quis ante plenam hostium stragem cibum capiat, adstringit. Votum inscius Ionathas transgressus sorte deprehenditur, interim vero Philisthaei dilabuntur. Quaecumque Ionathae fiducia feliciter fuerant incepta, eadem Saulis praesumptione et superstitione retardantur atque truncantur. Concluditur narratio summario regni Saul conspectu.

v. 17 « *Et egressi sunt ad praedandum de castris Philistinorum tres cunei. Unus cuneus pergebat contra viam Ephra ad terram Sual* »; v. 18 « *porro alius ingrediebatur per viam Bethoron; tertius autem verterat se ad iter termini imminētis valli Seboim contra desertum* ». Hebr. *Et egressus est vastator, tres cunei. Vox vastator articulum habet, eo quod res fuerit Philisthaeis omnino usitata atque Hebraeis oppido nota: vastationes illae in omnibus Philisthaeorum incursionibus locum habere consueverant.*

Terra *Sual* ignoratur. *Ephra* civitas est tribus Benjamin Ios. 18, 23, crediturque eadem esse atque Ephron 2 Par. 13, 19 et Ephraim Ios. Bell. Iud. IV. 9. 9: omnes hi textus intendunt locum propinquum Bethel. Sed nostrum Ephra non est idem atque Ephron Ios. 15, 9, civitas Benjamin, prope fines tribus Iuda, inter Ierusalem et Cariathiarim sita: eo enim iter a Machmas Saulis praesidio intercipiebatur. *Bethoron*, hodie Bet Ur, civitas Ephraimitica, omnino propinqua finibus Benjamin Ios. 16, 2. 5; 18, 13; secus viam, quae ex Gabaon ducit Maccadam 10, 11, vel etiam Lyddam Ios. Bell. Iud. II. 19. 1, et Antipatria II. 19. 8. Pro *לְבַרְל* termini legebant LXX *גְּבֻל* collis quod utique contextui melius respondet: iter collis imminētis valli. Nominatur urbs *Seboim* Benjaminitica 2 Esdr. 11, 34. Desertum intelligi potest vel illud trans Iordanem (sed ab hoc videtur Philisthaei Saulis praesidio efficaciter fuisse exclusi), vel desertum prope Bethaven, vel desertum Iuda. Si hoc ultimum supponamus, habemus Philisthaeos palantes versus septentrionem (Ephra), occidentem (Bethoron), meridiem (Seboim): ab oriente cōhibebantur Saulis praesidio.

v. 19 « *Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel: caverant enim Philisthaim, ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam* ». v. 3 et iterum v. 17 sq. perspeximus, quam expediti ad bellum fuerint Philisthaei: nunc docemur, quam misere Israelitae fuerint armis instructi.

Videtur ea constans fuisse Philisthaeorum praxis, ut, quos subegissent, He-

braeis arma adimerent. Dum enim Aod Iud. 3, 16, Gedeonis 8, 20, Abimelechi 9, 34 tempore, itemque tempore belli a reliquis contra tribum Benjamin suscepti 10, 29; 20, 17. 23. 37. 48; 21, 10 gladiorum fit mentio: Samgar 3, 31 Philisthaeos percussisse narratur *stimulo*, neque in tota Samsonis historia *gladii* mentio habetur. Ex his vero confirmatur, quod diximus, verba 7, 13 « et humiliati sunt Philisthaim, nec apposuerunt ultra, ut venirent in terminis Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthaeos cunctis diebus Samuelis » — haec, inquam, verba non de tota Samuelis vita esse accipienda, sed solum de tempore usque ad conscripta ab ipso septem priora nostri libri capita. Credo equidem caruisse Israelitas fabris et gladiis, quando 7, 6 Maspham convenerunt: sed num in illa Philisthaeorum strage ne gladium quidem lanceamve acquisiverunt? Acquisiverunt utique, sed pluribus annis post reddere coacti sunt, quando se. rursum « apposuerunt Philisthaei, ut venirent in terminis Israel ». Rursum credo bello Ammonitico cap. 11 Israelitas gladiis et lanceis caruisse. Sed num carebant Ammonitae? et quando « dispersi sunt ita, ut non relinquereentur in eis duo pariter », num ne unus quidem ensis aut lancea in manus incidit Hebraeorum? Inciderunt sine dubio, sed a Philisthaeis rursum collecti sunt, qui eo tempore iam ab annis, Hebraeis haud missitantibus, toti regioni imperasse videntur. Imperium vero illa videntur exercuisse, ut statis temporibus regionem armata manu ingrederentur, arma, si quae essent, auferrent, tributa colligerent, imo fortasse agros vastarent, monumenta sive triumphatoria sive funebria (10, 3; 13, 3) erigerent. Et nota, nostram narrationem procedere ab auctore, qui mediis eventibus narratis inerat; quando igitur ipse nobis dicit « descendebat omnis Israel ad Philisthaim », non sunt censendi aliqui remotiorum tantum partium Israelitae ad Philisthaeos descendisse, sed in primis etiam ii, quos auctor maxime prae oculis habebat, tribum Benjamin et Iuda.

v. 20 « *Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthaim, ut exaceret unusquisque vomerem suum, et lignem, et securim, et sarculum* ». Dixerat de gladiis et lanceis, iam dicit de instrumentis agrestibus, explicitaque quomodo fuerint acta, cum nullus in regione esset faber.

Quod in Hebr. secundo loco ponitur *וְרֹחַ*, ex Is. 2, 4; Mich. 4, 3; Ios. 3 (4), 10 notum cum Syr. vertendum est *vomer*; LXX aliis locis vertunt *σπίρηστρον*, h. l. indeterminata *ספינתים קרדם* ex Ps. 73 (74), 5; Iud. 9, 48; Ier. 46, 22 constat esse instrumentum caedendis arboribus inserviens, ergo *securis*, ut vertunt *Vulg. LXX Chald. Syriac. כַּרְסֵת* (etiam v. 21) et *כַּרְסֵת*, *Vulg. lignem et sarculum*, ambo a radice *כַּרַס* incidit, *insculpsit*, *aravit* derivantur, et aliquod agriculturae instrumentum designant. Mirantur tamen aliqui, duorum instrumentorum diversorum nomina fuisse tam affinia, aut potius identica, ideoque secundum *כַּרְסֵת* putant esse corruptum ex *כַּרְסֵתוֹ*, a *כַּרְסֵתוֹ* vel *כַּרְסֵתוֹ*, quod ex Deut. 16, 9 *falcem* significare constat.

v. 21 « *Retusae itaque erant acies vomerum, et lignum, et tridentum, et securium, usque ad stimulum corrigendum* ». Verte sic: Et inserviebat lima ad temperandam aciem omnis vomeris, et tridentis, et

securis, et ligonis acuti. Sensum hunc iam habent *Anama, Calm., Cler.*, sed non valuerunt totum textum, qui corruptus est, reconstruere. Eius disiecta et deformata fragmenta ex variis versionibus sunt colligenda.

Hebr. habet: והיתה הפצורה פים לבחרושה ולאיתום ושלש קלשון ולהקדובים; וזהוהו quem textum *Valg.* satis exacte reddidit. Sed plura sunt, quae illum valde suspectum reddunt: 1) habentur in eo quatuor פצורה, sc. פצורה, פים, פצורה, et terminus complexus קלשון פצורה; 2) ante פים pro פצורה deberet esse stat. constr. פצורה; 3) forma פים explicari nequit; 4) ultima verba (*Valg.* usque ad *stimulum corrigendum*) sensu carent. — Iam ad singula descendamus. Pro radice פצר significatio *obtundere* (*Valg. retusae*) demonstrari nequit; e contra *Chald. Syr.* reddiderunt פצורה *limam*, quorum concordii testimonio aliorum coniecturae proponi debent (*Mar., Mal., Anama*). Vox *chald.* in linguam latinam transumpta est, et apud *Plin., Varr., Tert.* « scobina » *limam* significat. — Pro לבחרושה *LXX Chald.* legebant infinitivum להרש, ad accendendum; qui si acceptetur, excluditur suppositio quorundam, sequentibus vocibus mere intendi repetitionem nominum instrumentorum, quae v. 20 recensentur; quae suppositio causa fuit, cur critici illi textum restituere non valuerint. — Praeterea *Chald.* ordinem vocum invertit et, pro פים לבחרושה ולאיתום, legebat פים לבחרושה ולאיתום, ad temperandam aciem omnis vomeris. Literae parum differunt, sensus est planus. — Tandem facere non possumus, quin, quod etiam *LXX Syr.* sensisse videntur, suspicemur, in והרשיב latere nomen alius cuiusdam instrumenti. Hic autem sponte se offert correctio להרשיב, a radice העב *excidere*, quae praepriis de lapidibus praedicatur. להרשיב videtur significare ligonem illam lapidatam, qui hinc in malleum, illinc in acumen terminatur: Germanice « Spitzhacke ». Textus igitur *hebr.* restitutus hic est: והיתה הפצורה להרשיב פים לבחרושה ולאיתום ושלש קלשון ולהקדובים ולהרשיב הרבן. Versionem supra adscripsimus.

Hinc v. 21 nequaquam continet repetitionem vel amplificationem eorum, quae v. 20 narrabantur, sed consequentiam et complementum v. 19 et 20. Cum sc. non esset faber ferrarius inter Israelitas, cum ipsi non nisi ad instrumenta agriculturae reficienda permitterentur fabros ferrarios Philisthaeorum adire, ipsi instante bello aliqua non omnia instrumenta agriculturae ope limae bellico usui adaptabant: vomerem, tridentem, securim, lapidarum ligonem. Vide exemplum *Samgar Iud.* 3, 31. Ergo licet Saul et Ionathan, soli gladium gererent et hastam, reliqui tamen Israelitae armis nequaquam erant destituti, licet armis Philisthaeorum longe imperfectioribus. Adde arcus et sagittas.

v. 22 « *Cumque venisset dies proelii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule et Ionatha, excepto Saule et Ionatha, filio eius* ». v. 23 « *Egressa est autem statio Philisthim, ut transcenderet in Machmas* ». Dicimus germanice: « Ein Posten wurde vorgeschoben bis an die Schlucht von M. » כבצר recte vertit *Chald. saltum*. Hic versus complet narrationem v. 17 sq., ostendens, Philisthaeos etiam orientem versus processisse; simulque introducit narrationem cap. 14, quippe cum illa statione congressus est Ionathan. Finis constituenda

stationis is videtur fuisse, ut Hebraei ab adoriendis castris in Machmas stationis arcerentur, et magis etiam, ut, quid Hebraei agerent, observarentur.

Cap. XIV v. 1 « *Et accidit quadam die, ut diceret Ionathas, filius Saul, ad adolescentem armigerum suum: Veni et transeam ad stationem Philisthinorum, quae est trans locum illum* ». *Hebr.* quae est ibi, ex altera parte. Locus ob saltus angustiam oculis distincte videri poterat. Quae sequuntur usque ad v. 6, parenthesis instar intericiuntur et quorundam, quae sequente narratione habentur, rationem reddunt. « *Patri autem suo hoc ipsum non indicavit* ». Hinc explicatur Saulis v. 17 ignorantia. v. 2 « *Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa, sub malogranato, quae erat in Magron* ».

Iam de situ locorum Geba, Gabaa Benjamin, Gabaa Saulis nobis est disserendum. Et duo quidem extra quaestionem versantur: Geba, quae est Djeba, opposita Machmas, prope ingressum saltus Wadi Suwenit; et Gabaa Saulis, quam in colle nunc Tulel et Ful nuncupato sitam fuisse ii, qui ipsam regionem explorant, pronuntiant. Difficultatem parit Gabaa Benjamin, quae cum Gabaa Saulis identificari consuevit, ob eam, uti videtur, maxime rationem, quod Gabaa Saulis fuerit in tribu Benjamin, ergo apte poterit vocari Gabaa Benjamin. Ast multiplex hinc nascitur difficultas, at ipse recentissimus interpres *Clair* ad 13, 16 fateatur, « certissime textum esse obscurum, nosque vix quidquam de Saulis itineribus intelligere ». Is modo Gebae (ita *Hebr.*) cum Ionatha 13, 16 residet, modo 14, 2 castra habet in Gabaa. Ex Gabaa, quam Gabaa Saulis supponunt, horae itinere, interiectis salibus, a Machmas distantem, spectatur es 14, 16 distincte omnia, quae in Machmas agunter, vident, atque 14, 19 audiunt tumultum ib. exortum, non solum in confuso, sed prout « crescabat paulatim et clarius resonabat ». Hinc Saul omnisque populus festinant. 14, 20 ad locum certaminis, supponamus eos quam ocissime cucurrisse, certe dimidia hora opus fuit, quo toto tempore Ionathas cum armigero soli supponuntur toti exercitui Philisthaeorum restitisse. Dein 13, 15 quid negotii acturus Samuel Gabaa Saulis ascendat, non perspicitur. — At perperam identitas statuitur inter Gabaa Saulis et Gabaa Benjamin. Nullo loco, quem de Gabaa Saulis agere constat, nomen Gabaa Benjamin usurpat: sed *Iud.* 19, 14; 20, 4 « Gabaa, quae Benjamin », qui loquendi modus potius indicat, « Benjamin » non esse partem nominis proprii. Tota difficultas solvitur, si supponas eandem esse Gabaa Benjamin, quam Gebam, rectoque *Valg.* constanter vertere Gabaa. Quam urbem *Hebr.* in statu absoluto semper scribit Geba (13, 3; 14, 5; *Ios.* 18, 24; 21, 17; 4 *Reg.* 23, 8; *Zach.* 14, 10; 1 *Par.* 6, 60 (45); *Is.* 10, 29), in statu constructo vel Geba Benjamin (13, 16; *Iud.* 20, 10; 3 *Reg.* 15, 22) vel Gibeath Benjamin (13, 2, 15; 14, 16). — Unicum locum obiectis nostrum versum 14, 2, ubi in statu absoluto cesserit Saul fuisse in Gabaa; sed *LXX Chald. Syr.* vertunt appellative, et merito quidem: morabatur in extrema parte collis, quamvis collem Geba intelligi non negemus. Tam Saul igitur quam Ionathan versabantur prope Gebam, ibidem eas tra posuerant 13, 16. Sed Ionathan obtinebat summitatem rupis Sene (14, 4 sq.), sicut Philisthim stationem habebant in summitate oppositae rupis Boses (ib. et 13, 23); quae duae rupes non sunt individuae unitae collibus pone eandem exurgentibus, sed habent minorem aliquem saltum a tergo ipsarum ad illorum collium verticem ascendentem. Saul vero erat in extremitate ipsius collis Geba,

quae extremitas iam accuratius describitur : erat ipse sub malgranato, quae erat e regione Magron, e qua Magronem versus prospectus patebat : nam hunc quoque sensum praeposito \square inducere potest. Non dicitur Saul ipse aut malgranatus fuisse in Magron; neque aliam Magron intelligi oportet, quam eam Is. 10, 28, nam licet ab hac tum Saul Philisthaeorum copiis interceptetur, tamen in illam poterat prospicere.

« *Et erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum* ». Haec verba inseruntur, quia vult nos s. auctor docere v. 3, non solum Saulem, sed etiam populum Ionathae factum ignorasse, quo explicentur v. 16 sqq. narrata. Non sine ratione effert s. auctor, salutem in Israel factam esse *in scio Saule*, qui antea 13, 12 credidisset, omnia fore desperata, nisi ipse tempestive Dominum placaret sacrificiis. Quia iam eorum, qui cum Saule erant, mentionem fecit s. auctor, unum ex illis Achiam pontificem (de quo cf. dicenda ad 22, 9) speciatim commemorat, postea populi ignorantiam relaturus. — Illi mille viri, qui initio 13, 2 cum Ionatha Gebam obtinuerant, videntur appropinquantibus Philisthaeis etiam esse dilapsi, ut fore nulli adhaerent regi praeter sexcentos Galgalis collectos. v. 3 « *Et Achias, filius Achiob, fratris Ichabod (4, 21), filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo, portabat ephod* », sine articulo cf. 2, 28, i. e. fungebatur munere pontificis. Soli LXX, sed perperam, verba *sacerdotis Domini in Silo* non ad Heli referunt, sed ad Achiam, ac si is in Silo residere consueverit. « *Sed et populus ignorabat, quo isset Ionathas* ».

v. 4 « *Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philistinorum, eminentes petrae ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc et inde praerupti : nomen uni Boses, et nomen alteri Sene* ». v. 5 « *Unus scopulus prominens ad aquilonem ex adverso Machmas, et alter ad meridiem contra Gabaa* ». Duo ascensus seu transitus (Hebr.) intelliguntur duo saltus latera, unum a Geba descendens, alterum in Machmas ascendens. Quomodo duo scopuli ex lateribus prostant, discimus ad v. 2. Scopuli ipsi omnino praerupti sunt, nec nisi a tergo, ubi cum saltus latere cohaerent, ascensus possibilis est vel descensus, qui ex opposito latere, interiecto scopulo videri non potest. Hinc reapse v. 14 sq. Philisthaei Ionatham et armigerum non conspiciunt prius, quam illi, pone rupem Sene iam delapsi, pone rupem Boses ascendere properabant. — *Prominens* : verte *constitutus* secundum dicta ad 2, 8.

v. 6 « *Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum : Veni, transeamus ad stationem incircumcisorum horum* ». Resumitur narratio inde a v. 1 interrupta facinoris Ionathae. Repetuntur Ionathae verba prius relata, sensu prorsus identico, sed levi verborum differentia admissa, qua moneamur, eiusmodi dicta non servili fidelitate in scrip-

tura describi consuevisse : quod ceteroquin etiam de se evidens est. « *Si forte faciat Dominus pro nobis; quia non est Domino difficile salvare, vel in multis, vel in paucis* ». Hebr. : *non est Domino restrictio, ut salvet*; aequè valet Dominus efficere salutem per paucos vel imo duos, quam per multos. *Si forte faciat Dominus pro nobis* constructio est elliptica : Tentandum nobis est, annon forte etc. Celebrat *Duquet* Ionathae fiduciam, qui unico gladio et lancea instructus (13, 22) ausus sit Philisthaeorum aggredi agmina, quae Saul dilabente a se populo tantopere formidaverat. Ea fiducia nititur explicito motivo divinae omnipotentiae, sed ignorat adhuc, decreverint Deus sua omnipotentia nunc ipsum uti, idque quaesito signo v. 10 perspicere studeat. v. 7 « *Dixitque ei armiger suus : Fac omnia, quae placent animo tuo; perge, quo cupis, et ero tecum, ubicunque volueris* ».

Sensus est satis clarus, sed lectio intricata. LXX pro \square עשה כל אשר בלבבך נסה לך, עשה כל אשר לבבך נסה לו, *fac omnia, ad quae cor tuum inclinatur*. Lectio haec longe facilior est, cui suffragatur Prov. 3, 2; Ps. 118 (119), 112; Iud. 9, 3. Verum \square et \square textus reliqui omnes reddant. Syr. \square punctabat \square *vade. Masor.* \square optime ut dativum commodi interpretabimur, imo ut synonymum sequentis *sicut cor tuum (Vulg. ubicunque volueris)*, ergo : *Vertere, quod placet, et ero tunc secundum placitum tuum*; quod recidit in *Vulg.* versionem. Alii : « *verte grossus* », supplente *Ges.* « *illuc* », *Furst* « *hinc* ». Vel possemus \square *interpretari ad instar expressionum Ps. 21 (20), 12; 1 Par. 21, 10*, ergo : *Cogita tibi, consilium ini, quod vis*. Sed *Vulg.* versio praeferenda. — Ultimam vocem LXX a prioribus separant : *Sicut cor tuum, ita cor meum*, ubi non sunt censendi aliud a *Hebr.* legisse, sed lecta solum explicasse.

v. 8 « *Et ait Ionathas : Ecce nos transimus ad viros istos. Cumque apparuerimus eis, v. 9 « si taliter locuti fuerint ad nos : Manete, donec veniamus ad vos; stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos* ». v. 10 « *Si autem dixerint : Ascendite ad nos; ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris. Hoc erit nobis signum* ». Ionathas, ut hostes adoriretur, a Deo instigabatur. Ut autem discerneret, essetne hic impulsus divinus, signum ipse statuit ex ore hostium petendum, more Hebraeorum (cf. Gen. 24, 13 sq.; Iud. 6, 36 sqq.), quo obtento ipse Dei fiducia plenus aggressurus erat atque devicturus hostes. Cf. *Sanct.* Fatendum utique est, Ionatham illud statuisse signum, quod probabilissime eventurum esset. Non erat sane expectandum, Philisthaeorum excubias, conspectis duobus Hebraeis, locum munitissimum esse deserturos atque in vallem arduo clivo descensuros, quo tempore facile illi Hebraei in locum tutum se possent recipere; Philisthaeorum erat, hostem fixis vestigiis expectare atque ad ascendendum pellicere. Remuneravit autem Deus simplicem Ionathae fiduciam insigni victoria. « *Verba haec anim*

in Deum confidentis : cum autem ita confideret, ipse non est frustratus » (Theodoret.). v. 11 « Apparuit igitur uterque stationi Philistinorum », emergentes ad radicem rupis Sene in valle, « dixeruntque Philistiim : En Hebraei egrediuntur de cavernis, in quibus absconditi fuerant », sive pugnae ineundae, sive deditiois faciendae causa. Hebraei sine articulo, ergo : duo aliqui Hebraei. v. 12 « Et locuti sunt viri de statione ad Ionatham et ad armigerum eius, dixeruntque : Ascendite ad nos, et ostendemus vobis rem ». Expressio aut est minatoria (Ios., Greg.), possibilem supponens ascensum rupis, aut illusoria (Cler.) : « Ludibrio se eos habituros esse sperabant, neque enim putabant, illac rupem posse ascendi ». Vel etiam est irrisoria invitatio ascendendi, faciendae deditiois causa. « Et ait Ionathas ad armigerum suum : Ascendamus, sequere me, tradidit enim Dominus eos in manus Israel ». v. 13 « Ascendit autem Ionathas manibus et pedibus reptans, et armiger eius post eum. Itaque alii cadebant ante Ionatham, alios armiger eius interficiebat, sequens eum ». Obstupefacti videntur esse Philisthaei, sive quod deditioem expectaverint, non pugnam ; sive quod perculti sint aulacia loco iniquissimo adreptantium, accedente simul terrore coelitus incusso ; sive, ut explicat Ios., quod Ionathas, sub rupe Boses Philisthaeorum observationem eludens et pone rupem ascendens, illos a tergo adortus sit. — Piel vertit Wellh. « penitus interficiebat » ; complebat Ionathae opus, et leviter ab illo vulneratos conficiendo, et intactos relictos trucidando. v. 14 « Et facta est plaga prima », quae distinguitur a secunda v. 20, « qua percussit Ionathas et armiger eius quasi viginti virorum, in media parte iugeri, quam par boum in die arare consuevit ». Vertendum secundum LXX in iaculis, (et in lapidibus iactis), et in silicibus campi. Efferuntur arma valde insufficientia (cf. 13, 22), quibus tantam victoriam Ionathas assecutus sit.

Vulg. explicat textum Hebr. Chald., qui concisior est : quasi in dimidio sulco iugeri agri. Quod sibi ita fingunt Keil, Clair : tanto terrore percussos fugae se dedisse Philisthaeos, ut omnes viginti viri in una linea recta, longitudinalis dimidii iugeri interfecti reperti sint : res profecto mirabilis ! Syr. pro כחצי כננה צמר שדה legebat כחצי כננה ונחרי צמר שדה, sicut lapicidas (vel lapicidae) et sicut ducentes iuga boum in agro. Apud LXX recte Then., Wellh. expungunt membrum et in lapidibus iactis, tanquam inusitati אבנים : explicationem, e margine in textum transumptam. LXX, ubi reliqui omnes, vocem שדה in fine sententiae legebant. Initio media inter Syr. et Hebr. utebantur lectione ברוצנים ; post eam paulo aliter a Hebr. legebant.

v. 15 « Et factum est miraculum », Hebr. perturbatio », in castris per agros ; sed et omnis populus stationis eorum, qui ierant ad praedandum, obstupuit ; et conturbata est terra, et accidit quasi miraculum a Deo ». Perturbatio Dei (Hebr.) significat maximam perturbationem, quae etiam, quia talis, a Deo credebatur immissa. Illa perturbatio facta est in castris

per agrum dispositis, sicut (ita recte Then.) facta fuerat in toto populo stationis in rupe Boses collocatae ; et vastatores (cf. 13, 17 sqq.) perturbati sunt etiam ipsi. Terram conturbatam esse, minime significat (Clair), terrae motum locum habuisse. v. 16 « Et respuerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Beniamin, et ecce multitudo prostrata, et huc illucque diffugiens ».

Solum הברון habent Hebr. Vulg., solum הבהנה LXX Syr., utramque vocem Chald. — ויך omnes habent, exceptis LXX ; primum הלב, quod tamen evidenter suppleri debet, soli servarunt Vulg. LXX. — Prostrata, Hebr. diffusus.

v. 17 « Et ait Saul populo, qui erat cum eo : Requirit et videte, quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est, non adesse Ionatham et armigerum eius ». Saul illico supponit, aliquem ex suis tumultus causam fuisse ; magis videtur fuisse sollicitus de neglecta propria auctoritate (cf. v. 4), quam de mirabili salute a Deo effecta. v. 18 « Et ait Saul ad Achiam : Applica arcam Dei. Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel ».

Ila Hebr. Vulg. Chald. Syr. ; e contra LXX (cf. Ios.) : Admove ephod. Quoniam ipse portabat ephod illis diebus coram Israel. Res critica vix dirimi potest. Pro arca hae militant rationes : analogia prioris proclii Masphae facti cap. 4 ; ipsa verba LXX, quae iam habebantur v. 3 et ideo videntur redundare. Pro ephod urgetur silentium v. 3 de arcae praesentia et mentio ibi. ephod facta ; difficultas arcae, tam perturbatis temporibus e Cariathiarim transportandae ; improprietas vocis applica si ad arcam referatur, dum eadem vox alias (23, 9 ; 30, 7) de ephod usurpetur, et generatim non ab arca sed per ephod oracula peti consueverint. Accedit mentio ephod apud Chald. v. 19.

v. 19 « Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philistinorum, crescebatque paulatim, et clarius resonabat ». Hebr. tumultus, qui erat in castris Philisthaeorum, ibal extendens atque augmentans. His clarius explicatur relatio v. 19 ad v. 16. Ibi tumultus initia describebantur, hic illius progressus ; si ibi vocem הבהנה cum Hebr. Vulg. expungas, quae facile oriri potuit deformatione vocis הברון, habebis ibi descriptionem perturbationis in statione, hic in ipsis castris exortae. « Et ait Saul ad sacerdotem : Contrahe manum tuam », ab arca vel ab ephod, vel etiam absolute : Desiste. Quippe, neque expectato oraculo, evidens iam erat, quod facto opus esset (Malv.). In Saulis tamen agendi ratione praecipitatio quaedam cernitur : praecipitatio est in oraculo consulendo, praecipitatio in eius responso non expectando. v. 20 « Conclamavit ergo Saul et omnis populus, qui erat cum eo, et venerunt usque ad locum certaminis, et ecce versus fuerat gladius uniuscuiusque ad proximum suum, et cades magna nimis ». Pro conclama-

vit melius congregatus est, cf. dicta ad 13, 4. ; LXX ἀνέβη corruptum ex ἀνεβήκη. Factum cum Ios. ita explicari potest, quod Philisthaei, sibi invicem non satis noti nulloque certo signo ab Hebraeis distincti, in tam subita perturbatione suos fugientes ab hostibus insequentibus discernere non valerent, idque tanto minus, quod nequaquam suspicari poterant, ex tanto numero duos tantummodo sibi esse infensos. v. 21 « Sed et Hebraei, qui fuerant cum Philisthim heri et nudistertius, ascenderantque cum eis in castris, reversi sunt, ut essent cum Israel, qui erant cum Saul et Ionatha ». v. 22 « Omnes quoque Israelitae, qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthaei, sociaverunt se cum suis in praedio, (et erant cum Saul, quasi decem millia virorum) ». Ultimam incisum ex LXX (cf. Ios.) in Vulg. penetravit.

Pro עברו Hebraei, LXX עברו servi; quod esse mendum, patet ex oppositione ad Israel, qui erant cum Saul et Ionatha. Constructio hebr. non penitus est ad limam exacta, non ideo tamen corrigenda. Reversi seu conversi sunt: versiones omnes כבבו legebant כבבו.

v. 23 « Et salvavit Dominus in die illa Israel », Dominus per fidem Ionathae, non Saul. Pulchre haec verba narrationem proelii concludunt.

« Pugna autem pervenit usque Bethaven » (13, 5); verbotenus transitit in Bethaven; non dicitur ulterius non processisse, sed locus indicatur, prope quem v. 26 erat saltus. v. 24 « Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa; adiuravit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis. Et non manducavit universus populus panem ». Formam ניש derivarunt Vulg. Syr. a ניש appropinquare; Masor. Chald. a ניש premere, quod melius quadrat contextui. Sensus est, viros Israel eo die pressos seu oppressos esse inedia camque consequente fatigatione, cuius inde rei assignatur ratio, vertenda plusquamperfecto: Adiuraverat enim Saul etc., et non manducaverat universus populus panem. Hic sensus cum non sit ita difficilis, non est, cur textu Hebr. Vulg. Chald. Syr. deserto, textum LXX toto coelo distantem praeferramus. — Ex. h. l., uti ex sextentis aliis, colligitur, comedere panem idem esse atque comedere aliud.

Iam Patrum aetate nata est quaestio, sitne illud Saulis edictum landandum, an reprehendendum. Laudat Ps. Ambr. (17, 645): « Bonus », inquit, « plane rex, qui hostes suos non tam armis, quam devotione vincebat, et plus dimicabat religione, quam telis ». Reprimat Chrys. (49, 143), iuramentum idem affirmans opus esse diaboli. Illius sententiam tuetur cum aliis Abul., huic accedere Lpr., Sanct. Primum igitur advertit, Ps. Ambr., sicut etiam Tert. (2, 967), non scripturae interpretes agere, sed ieiunium laudatores, unde eorum hac in quaestione

auctoritas tanta non est. LXX sane, in lectione quidem a recepta diversa, Saulis factum graviter reprobant, quorum sententiam sibi verbis suam fecit Ios.: Saul, « sive propter gaudium victoriae adeo inopinatae, sive ex inscitia in grave incidit malum et multorum reprehensioni obnoxium. Volens enim semet vindicare, meritasque poenas a Philisthaeis repetere, etc. ». Ex quibus licet fortasse inferre, Hebraeorum a. C. traditionem Saulis factum condemnasse. Actus sane devotionis et religionis, ut plurimum, est ieiunium: at, utrum ex tali motivo a Saule fuerit indictum, disputatur, et probabilior est Ios. expositio, fuisse indictum, ex affecta vindictae et impatientiae, Saule, ut alias, praecipitanter agente et praecedens pusillanimitatis peccatum iamiam redimente praesumptionem. Neque dicas, si Saul peccasset, debuisse illum, non Ionatham, sortibus v. 42 reum pronuntiare: non de cuiuslibet generis peccato ibi quaerebatur, sed de peccato neglectae regiae prohibitionis, quae, licet ex iniquo profecta motivo, legitimam tamen obtinerat vim; cuius neglectus reus fuit non Saul, sed Ionathas. Saulis prohibitionem v. 29 certe reprobat Ionathas, cuius sensus et actus per totum hoc capitulum commendatur.

v. 25 « Omneque terrae vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri ». v. 26 « Ingressus est itaque populus saltum, et apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum, timebat enim populus iuramentum ». Timebat Saulem vindicem eius, quod ipse pronuntiaverat, iuramenti; timebat maledictionis, a legitimo rego pronuntiatæ, vadem Deum.

v. 25 difficultatem habet. Primum pro omnis populus terrae, Hebr. Syr. habent omnis terra; sed populus primitus textui hebr. infuisse, colligitur, non solum ex Chald., qui et textui presse adhaerere consuevit vocemque relinquit, sed etiam ex LXX apud quos העם depravatam erat in נים, unde verterunt et omnis terra prandebat. — Dein textus, uti apud Hebr. Vulg. Chald. Syr. exstat, aliqua tautologia laborat, his enim dicitur populus in saltum venisse; alterum e contra, quod secundum Hebraeorum narrandi modum omnino exprimi debet, sc. populi exhaustio, silentio premitur, iam LXX diversam habent lectionem: pro ביני יהיה בא' legebant היה יניר vel יניר היה והיה. Unde efficitur, primum, literas ב בא' ad textum pertinere, non esse ita certum: secundo, lectionem יהי neque esse certam. Potuit haec facillime nasci ex simili aliqua lectione, eo quod illico v. 26 vox יניר indubie occurrat. Nosque putamus corruptam esse ex יניר cursu exhaustus est, quod v. 28 habetur (« Defecerat autem populus ») in inciso, quod. ib. redundat, eoque delapsam esse videtur ex nostri loci margine, cf. v. 31. Ergo textum ita restituimus: וכל העם הארץ ויקח יהיה v. 26 literas ב בא' adscribere, ut textus ad aliquem sensum revocaretur. Obiicit, in hac textus reconstructione non intelligi, cur v. 26 יהיה saltus cum articulo legatur, non enim prius saltus mentio recurrat. Respondeo, habitam esse implicitam mentionem illis verbis eralque mel super faciem agri, etenim mel sylvestre nonnisi in sylvis super faciem agri reperiri, quis ignorat?

v. 27 « Porro Ionathas non audierat, cum adiuraret pater eius populum, extenditque summitatem virgae, quam habebat in manu, et intin-

xit in favum » — ita omnes versiones, et cf. *Cant. 5, 1* — « mellis, et convertit manum suam ad os suum, et illuminati sunt oculi eius ». Refectis viribus corporis, clarius reluxerunt oculi (*Clair*). Virga illa potuit esse sceptrum, quale imperatores gerebant, alter enim a Saule 13, 2 imperator Ionathas erat. *Illuminati sunt* : cum kerī concordant omnes versiones, excepta LXX.

v. 28 « Respondensque unus de populo, ait : Irejurando constrinxit pater tuus populum, dicens : Maledictus vir, qui comederit panem hodie. Defecerat autem populus ». Ultima verba commodum sensum non praebent, sive ea ex ore viri Ionathae respondentis sive, ex ore Saulis, sive ex ore s. narratoris (*Vulg.*) profecta esse supponas. Quomodo ea ex v. 23 huc delapsa sint, diximus ib. v. 29 « Dixitque Ionathas : Turbavit pater meus terram; vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto »; v. 30 « quanto magis, si comedisset populus de praeda inimicorum suorum, quam reperit? nonne maior plaga facta fuisset in Philistiim? » נָכַר turbavit hinc Chald. etiam infortunium induxit, quae significatio h. l. et Gen. 34, 30 optime quadrat. Fortasse non ita laudandus Ionathan, quod patrem publice reprehenderit.

v. 31 « Percusserunt ergo in die illa Philisthaeos a Machmis usque in Aialon ». Male *Syr.* haec cum prioribus iungit : *Profecto percussissent hodie Philisthaeos a Machmis usque in Aialon*. Opus diei summam recensetur, ut intelligatur, eo peracto (iter est ad minimum quinque horarum), quantopere fuerit populus exhaustus cibusque indigus. Aialon, nunc Yalo, civitas Danitica Ios. 19, 42, levitis concessa 21, 24; cf. 10, 12. « Defatigatus est autem populus nimis ». v. 32 « Et versus ad praedam, tulit oves et boves et vitulos, et mactaverunt in terra; comeditque populus cum sanguine ». Versus est, Chald. *respexit*, *Syr. inhavit*, sc. ab נָזַח extendere : extendit se, i. e. irruit. Debebat ex lege sanguis e loco superiore in terram defluere, ibique humo tegi : Lev. 3, 17; 7, 26 sq.; 17, 10. 14; 19, 26; Deut. 12, 16. 23 sq.; Ex. 33, 23. Vide, quantum obfuit praecipis Saulis adiuratio : et victoriam restrinxit v. 30, et occasio fuit violatae legis. v. 33 « Nuntiaverunt autem Sauli dicentes, quod populus peccasset Domino, comedens cum sanguine. Qui ait : Praevaricati estis; nolite ad me iam nunc saxum grande ». Iam nunc : melius huc הָיִים quod legebant LXX loco הָיִים. v. 34 « Et dixit Saul : Dispergimini in vulgus, et dicite eis, ut adducat ad me unusquisque bovem suum et arietem, et occidite super istud, et vescimini, et non peccabitis Domino comedentes cum sanguine ». Quibus impedivit Saul, ne praevariatio continuaretur. « Adduxit itaque omnis populus unusquisque bovem in manu sua usque ad noctem, et occiderunt ibi ».

LXX pro bovem suum in manu sua habent id quod (habebat) in manu sua, ergo שָׁרַר אֶת אֲדָמָה : levis est differentia et, quae sensum minime afficiat. Lectionem LXX praefendam censet *Thien.*, quod v. 32 praeter boves, etiam oves et vituli nominentur : sed neque hoc argumentum peremptorium est. — Cum sero in eum locum advenissent Hebraei, neque multi simul in lapide, qui hominum manibus fuisset ad-volutus, mactare possent, mirum non est, rem ad multam noctem esse protractam ; non ergo cogitur cum *Weth.* הָלִילָה ex LXX auctoritate omittere.

v. 35 « Aedificavit autem Saul altare Domino; tuncque primum coepit aedificare altare Domino », alia postmodum. Nolim cum *Malo.* supponere, eundem lapidem, super quem v. 34 mactata leguntur animalia, postea in altare fuisse consecratum : non solebant apud Israelitas, quae profano iam usui inservierant, in divinum postea cultum consecrari. Gratuito item asserit *Duguet*, illud altare non sacrificii offerendi causa, sed instar monumenti esse erectum : post partas victorias solebant offerri sacrificia, quem morem certe Saul non neglexit (cf. 11, 15 ; Iud. 11, 31). Utrum eo usque processerit Samuel, nescimus : videtur cum Saul fere neglexisse, nusquam enim Samuel consultitur, cf. v. 18. 36 sqq.

v. 36 « Et dixit Saul : Irruamus super Philisthaeos nocte, et vestimus eos, usque dum illucescat mane, nec relinquamus ex eis virum ». Consilium proponit, quale 11, 41 usui fuerat : dum ars bellica adhuc versabatur in cunabulis, multae victoriae nocturnis terroribus comparabantur, quod et hostis vigiliarum esset incurius, et res clamore magis quam armorum acie aut ducum ingenio ageretur. « Dixitque populus : Omne, quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos : Accedamus huc ad Deum ». *Huc*, i. e. ad altare recens extructum vel ad arcam, si illa aderat (*Sancet*). Videtur victoria, quod v. 30 elixerat Ionathas, nequaquam fuisse absoluta (*Clair*) : et tamen idipsum intenderat Saul populum adiurans ; nunc commissum errorem corrigere studet. v. 37 « Et consuluit Saul Dominum : Num persequar Philistiim? si trades eos in manus Israel? » Caute utraque ponitur quaestio, nam Iud. 20, 23 Israelitae, sola priori posita et affirmata, fuerant victi. « Et non respondit ei in die illa ». Ex sqq. patet, causam denegati oraculi reapse fuisse Ionathae transgressionem, licet ex ignorantia fuerit commissa : oraculum sortium non fuit mutum in transgressore designando. Sed rursum hoc totum mediate fuit punitio impatientiae Saulis et praesumptionis, qua populum adiuraverat, consistens in eo, quod Deus effectus commisi erroris non cohiberet, et ita tandem completam hostium stragem impossibilem redderet, cf. v. 46. — v. 38 « Dixitque Saul : Appli-cate huc universos angulos populi : et scitote et videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie ». Saul illico pro certo supponit, peccatum ali-quod admissum causam esse denegati divini responsi. Tribus, quae secus

sceptra שבט, nunc lapides angulares פנה vocantur, uti etiam Iud. 20, 2; Is. 19, 13. *Per quem* habet *Vulg. Chald.*; *per quod* *Hebr. Syr.*, LXX in utrumque sensum trahi potest. Non est supponenda diversitas lectionum, cum vel ipsa lectio *per quod* non alium ex contextu sensum habere possit, nisi *per quem*: oraculum appellabatur praeclara ad inveniendum, quis offensior, non quae offensa esset. v. 39 « *Vivit Dominus, salvator Israel, quia si per Ionatham, filium meum, factum est, absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo* ». Nullus de Ionathae innocentia dubitabat (*Clair*). Appellatur iam solemniter *salvator Israel*, in cuius salvandi virtute tam exiguam antehac reposuerat fiduciam rex. De propria innocentia ne minimum quidem dabitur. Cur vero Ionatham prae ceteris nomine effert? Videtur ne regi quidem ullum de innocentia Ionathae fuisse dubium, et sensus verborum esse hic: Quia, si vel per Ionatham factum est, reus morte utique morietur (*Ios.*); quanto magis gregario cuilibet militi moriendum erit, si ipse reus inveniatur! v. 40 « *Et ait ad universum Israel: Separamini vos in partem unam, et ego cum Ionatha, filio meo, ero in parte altera* ». Saul, de sua filiique innocentia omnino securus, hanc prius volebat divino oraculo stabilire, quo efficacius postea iudicis ipse partes ageret, in hoc imitatus Samuelis cap. 12 exemplum, sed eheu quam dispari effectu! Fortasse supponebat, Deum esse infensum ob esam a populo cum sanguine carnem, cuius naevi se filiumque insontem sciebat. « *Responditque populus ad Saul: Quod bonum videtur in oculis tuis, fac* ».

v. 41 « *Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel: Domine Deus Israel, da indicium* ». Sequentia sola LXX primitus habebat, unde postea in *Vulg.* transierunt: « *Quid est, quod non responderis servo tuo hodie? Si in me aut in Ionatha, filio meo, est iniquitas haec, da ostensionem; aut si haec iniquitas est in populo tuo, da sanctitatem* ». Sequentia omnes habent: « *Et deprehensus est Ionathas et Saul, populus autem exivit* ». Cf. dicta ad 10, 20.

Quid est illud *indicium*? *Chald. Syr.* cum *Hebr.* legebant תבנים, quod perfectionem sonat, sed commodum h. l. sensum non offert. *Ges.* (Thes. 1490), *Furst* illud contractum censent ex תבנים vel תבנים, ergo *da paria*, in faciendis sc. sortibus; qui sensus radice תבן indubie competit, licet Ex. 26, 24; 36, 29 non indubie exprimitur. Ubi *Vulg.* habet *ostensionem et sanctitatem*, ibi LXX habent *הקדשות והטהרה*. Qua altera voce LXX vertere consueverunt vocem תבנים, unde rursus sequitur הקדשות esse אורים. Hinc textus *hebr.*, quem LXX prae oculis habebant, ita restituitur: « *Domine Deus Israel, quid est, quod non responderis servo tuo hodie? Si in me aut in Ionatha, filio meo, est iniquitas haec, Domine Deus Israel, da Urim; aut si haec iniquitas est in populo tuo, da Thummim* ». In fine videtur textus hic fuisse אים הדין (ef. Os. 10, 10), ubi LXX iunxerunt הב עבד הדין, derivantes הדין a verbo ענה (ענה). Secundum haec sortium oraculum datum esset mediante Urim et

Thummim, ita ut prodeunte Urim carperetur Saul vel Ionathas, prodeunte Thummim populus. Speciosa utique haec lectio est, quippe quae nos de Urim et Thummim usu, de quo tam parum scimus, perspicuus eloccat; tamen ob eam ipsam rationem non sine cautione recipienda. Solida vero probabilitate tanto minus destituitur, quod aliquam a *Vulg.* confirmationem accipere videatur; nam *indicium* satis facile ad אורים revocatur, nequaquam ad תבנים vel תבנים. Ad hanc explicationem cf. *Houb.*, *Calm.*, *Then.*, *Wellh.*

v. 42 « *Et ait Saul: Mittite sortem inter me et inter Ionatham, filium meum* ». Addunt LXX: *Quem deprehenderit Dominus, morietur. Et dixit populus ad Saul: Nequaquam fiat verbum hoc. Et praevaluit Saul super populum, et miserunt sortem inter Saul et inter Ionatham, filium eius*. « *Et captus est Ionathas* ». v. 43 « *Dixit autem Saul ad Ionatham: Indica mihi, quid feceris. Et indicavit ei Ionathas, et ait: Gustans gustavi in summitate virgae, quae erat in manu mea, paululum mellis, et ecce ego morior* ». Paratum ad mortem animum his exprimi censet *Ios.*; potius exprimuntur aliquae de severitate sortis querelae, uti habet *Syr.*: *Propter hoc ego moriar?* v. 44 « *Et ait Saul: Haec faciat mihi Deus, et haec addat, quia morte morieris, Ionatha* ». v. 45 « *Dixitque populus ad Saul: Ergone Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc nefas est. Vivit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram* », — i. e. nequaquam cadet etc.; si particula est iuramenti negativi — *quia cum Deo operatus est hodie. Liberavit ergo populus Ionatham, ut non moreretur*. Videntur supponere *Ew.* *Wellh.*, populum substituisse alium quemdam, qui loco Ionathae moreretur: sed פנה non solum de stricta substitutione usurpatur. v. 46 « *Recessitque Saul, nec persecutus est Philisthim; porro Philisthim abierunt in loca sua* ». Praecipue iuramentum ediderat Saul, quo magis strenue populus insequeretur Philisthaeos: eiusdem iuramenti effectus fuit, ut tempus pretiosum inutiliter consumeretur, et ita hostes impuniter abirent. Dein Saul etiam ideo fortasse substituit, quod oraculum ad questionem v. 37 positam tandem non obtinisset. Neque praecipitis iuramenti ommissa impletio fiduciam illi addebat, quidquam tentandi.

Priusquam hanc narrationem dimittamus, in qua prima *Ionathae* mentio habetur, invat de illo pauca notare. Innotuit is nobis vel maxime tanquam *amicus David*, ab eo vivus singulariter dilectus, et mortuus speciali encomio celebratus. Cave tamen ne teneriorem et quaedam effeminatum animo tuo illum depingas: vir fuit, robustus et corpore et mente. Spirabat fidem et fiduciam in Deum salvatorem Israel: hac tessera Machmis dimicavit. Ipse apud patrem unius factionis princeps, quam theocraticam vel prophetarum appellabis; nam factiones ibi erant omnino; dum altera factio, commodis domus Saul unice intentis, ipso regere utebatur et capite et instrumento. Ipse in aula primus eorum consiliorum patro-

nus, quae Samuel constanter inculcaverat, quae post continuam prophetarum seriem, difficillimis temporibus, novissimi Isaias et Ieremias apud reges propugnaverunt, quaeque haec una formula consignatur: Dominus salvator Israel. Ipse, primogenitus regis, divinum transferendi a domo Saul regni decretum aequo et generoso suscepit animo; Davidem, quanto magis in eo coelestia charismata et divina praedictio elucere, tanto sincerius adamavit et fovit. Ipse prae ceteris utique suggestit consilium sororis Davidi nupti dandae, velut planissimam viam qua, domo Saul quam minime obscurata, imperium in virum a Deo designatum transferretur.

Sequentibus verbis *Et Saul capessivit regnum super Israel* (Hebr.) incipit universalis quidam conspectus regni Saul, tam prius narrata quam sequentia complectens. Ergo non est vertendum cum *Then*: « hic est modus, quo Saul regnum nactus est »; neque cum *Keil*: « Et Saul capessiverat regnum »; neque cum *Clair*: Nunc tandem de facto evasit rex, cum iure iam ante fuisset. v. 47 « *Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos eius* », i. e. Israelis, « *contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba, et Philisthaeos; et quocumque se verterat, superabat* ». Ita recte *Vulg.* vertit פָּגַחֵם רֵעִים constituebat, ergo vincebat; LXX פָּגַחֵם salvabatur. v. 48 « *Congregatoque exercitu, percussit Amalec, et eruit Israel de manu vastatorum eius* ». Hebr. *Comparavit robur*, omnis generis adminicula comparavit, imprimis utique exercitum; habebat enim iam permanenter aliquas secum copias (cf. 13, 2; 24, 3 etc.), certe armorum defectum (13, 19) ample supplevit. Largiorem illum expressionis sensum habes Num. 24, 48 « *Israel autem faciet robur* » (Hebr.). Bellum contra Amalec omnino idem est, quod cap. 13 narratur. De Soba cf. 2 Reg. 8, 3; verisimiliter rex Soba tum principatum totius Syriae, etiam Damasci, obtinebat: nam Saulem prope Euphratem processisse, credibile vix est, cum alii hostes enumerati omnes proxime circum terram sanctam habitarent, et propter Philisthaeos longinqua expeditio suscipi vix posset. v. 49 « *Fuerunt autem filii Saul Ionathas, et Iessui, et Melchisua* ». Recensitis bellicis Saulis expeditionibus, iam enumerantur ii omnes, qui aulae eius aut munitio fuere aut ornamento: filii, filiae, uxor, dux militiae.

Inter filios primus ubique recensetur Ionathas, qui, quod etiam dignitate proxime ad patrem accesserit (13, 2), utique natu maximus erat. Reliquorum nomina h. l. sunt Iessui et Melchisua. *Syro* supplente Eschboshul. 31, 2 narratur occidisse in monte Gelboe Abinadab et Melchisua, sed prioris loco *Syr.* scribit Iessui; superses feres remansit 2 Reg. 2, 8 Isboeth (*Syr.* Eschboshul). 1 Par. 33, 9, 39 recensentur Melchisua, Abinadab (*Syr.* Iessui), Esbaal (*Syr.* Eschboshul). 1 Reg. 31, 6 occidisse dicuntur nomen tres filii Saul: ergo idem est Abinadab, qui Iessui, licet nomen nexum non perspicimus. Esbaal vero, seu corrupte Eschboshul, idem est, atque Isboeth, voce בִּשְׁתֵּר *ignominia*, uti alias (cf. Os. 9, 10; 1 Par. 3, 34; 9, 40), in locum

vocis בִּשְׁתֵּר, quae simul nomen idoli erat, subintrante. Isboeth vero h. l. in textu recepto ignoratur, sive quod eius nomen incuria amanuensium exciderit, sive quod initio regni Saul minor aetate atque armis gestandis impar, sive quod nondum natus fuerit.

« *Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitae Merob, et nomen minoris Michol* ». v. 50 « *Et nomen uxoris Saul Achinooam, filii Achimaas* ». Sensus obvius est, hanc fuisse matrem liberorum recensitorum, et unicam eo tempore Saulis uxorem. Non tam uxoris erat Saul, quam David. Ceterum inde etiam elucet, Saulem, iam proveciorem aetate et frigidiorum, regno esse potitum; animus illi erat ad ambitionem priorum, quam ad luxuriam; inquietus, suspiciosus, invidus, irascibilis, qui aliorum consortium aversaretur potius, quam requireret; forte Isboeth ex alia uxore, quae regina non esset, natus est. « *Et nomen principis militiae eius Abner, filius Ner, patruelis Saul* ». Cf. 9, 1. Saul summam rei militaris cognato commisit, uti etiam David Ioabo, quo acutius sibi exercitus devinciretur; ceterum nucleus, uti ita dicam, exercitus certe Beniaminitis, et imprimis cognatis regis constabat. v. 51 ostendit, quomodo Ner fuerit patruelis Saul: « *Porro Cis, fuit pater Saul, et Ner pater Abner, filii erant Abiel* ». Corrigendum cum *heri*: *Porro Cis pater Saul, et Ner, pater Abner, filii erant Abiel*; secus *filius Abiel* referretur ad Abner, quod falsum est. v. 52 « *Erat autem bellum potius adversum Philisthaeos omnibus diebus Saul. Nam* » — melius *quare* — « *quocumque viderat Saul, virum fortem et aptum ad proelium, sociabat eum sibi* ». Hic versus quasi notam distinctivam regni Saul, comparatione priorum temporum, effert: bellum constanter strenue gerebatur, eo maxime quod Saul cohortem aliquam permanentem et valentissimam secum haberet. Implevit ipse id, ad quod fuerat 8, 20 a populo expostulatus: « *Egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* ». Verba *omnibus diebus Saul* absolute de tota Saulis vita esse intelligenda, patet ex narratione ad mortem eius individue continuata.

Eiusmodi *vir fortis* certo erat David 18, 2. Perperam tamen adstruit *Then*., s. auctorem h. l., seposito codice Historiae Saul, primum iam versus Historiae David descripsisse, dein ad alterum codicem reversum, cap. 15 descripsisse. Intima est conexio inter bellum Philisthaicum et formationem permanentis exercitus. Huius occasio fuit, non bella longioribus intervallis contra alias nationes inita, sed bellum fere continuum contra Philisthaeos incubens. Rursum formato permanentis exercitus insignis fuit eventus regni Saul, et vere dignus, qui specialius offerretur.

3) Saul ob inobedientiam bello Amaleitico admissam reicitur 1 Reg. 15, 1-35.

Anc. — Solemniori quadam ratione Saulis inobedientia, ob quam repudiatus est, narratur. Mandatum prophetae distincte enuntiatur, item